

Euskal musika giroa 1960ko hamarkadan

I Joxemari Iriondo
Kazetaria

Benetan eta egiaz poztu nau 'Jakín' aldizkariak Luis Iriondorekin elkarrizketa luze eta sakon hau egiteko hartu duen erabakiak, zer esan eta zer erakutsi asko baitu Azkoitiko kabailerito argiak.

Badut pozteko hainbat motibo. Izan ere, askotan neu netoa eta bera bigarren mailako dela esanez txantxa zoroa franko egin izan baitiot, benetako miresmena diodalarik ere funtsean.

Zenbait istorio bitxi

Aspalditxo entzuna nuen Los Xey talde gipuzkoarrak Madrilan, Bartzelonan, Argentinan, Venezuelan, Txilen, Uruguayn, Mexikon eta bereziki Kuban sekulako arrakasta izana zuela (dolarra franko irabazi ere bai, Migel Sagastume *Mago de Urki*-k askotan esan zidanez); eta eszenatokietatik aldentzeko garaia heldu zitzaientean, Azkoitiko Kontrapuntoak talde hasiberriari eman nahi izan zioten bere oinordekotza, Eibar, Aretxabaleta eta Azpeitiko Soreasu antzokian egindako jaialdietan, haien bidetsutik zihoazela irudituta edo.

Oraindik ere belarri-ertzean daukat Los Xey eta Kontrapuntoak taldeek Soreasu antzokiko jaialdi hartan eman zuten kantu asko.

Nori berea eman behar baitzaio, gogoan dut oso Azkoitiko taldea 1961ean hasi zela kantari Luis Iriondoren amets handiari jarraituz, *My Fair Lady* eta holako opereta girokoak euskaraz ere emateko asmoz. Eta emititzen hasi berria zenez, «Agrupación Musical de Radio Popular de Loyola» izen ponpoxoa zeramaten, Migel Eizmendi *Txapel* apaiz zenak zuzentzen zuen Azpeitiko abesbatzak bezalaxe. Bi estilo ezberdin, baina biek euskaraz kantatzea helburu.

Artean ez nuen harremanik Luisekin; baina 1961. urteko irailean irratian ezagutzeko aukera izan nuen hurbiletik, *Música de nuestros días* irratsaioa egitera etortzen zen-eta astero-astero.

Gero, lagun egin eta geure etxean hasi ginen harremanetan, Lourdes Iriondo, Julian Lekuona, Benito Lertxundi, Joxan Artze eta 1966an Ez Dok Amairu taldea osatuko zuen gazte jendearekin berriketaldiak eginez, inoiz Belter diskoetxean grabatzeko aukera izango genuela pentsatuz edo.

70eko hamarraldian Kaja Laboraleko –Lan Kide Aurrezki Kutxa, garai hartan, 1973– publizitate saila antolatu zuenean, publizitatearen euskaratze lanetan lagun niezaion eskatu zidan, eta bai gustura egin ere, ordainez munduaren bazter askotara sekula inoiz ahaztuko ez ditugun bidaia eta txangoak egin eta gozatuz.

Horrela hasi zen gure arteko adiskidantzaren historia xumea, musikaren eta lanaren ardatzean. Geroztik harreman ona izan dugu beti –gutxitxo, beharbada.

Gaur ohore eta eskerrak eman nahi dizkiot eman didazuen egokiera eder honetaz baliatuta. Eutsi goiari, Luis! Txiletik itzultzean egongo gaituk lasai, munduari konpondu pasada bat emateko, sarri egin izan dugun bezala.

Baina...

Badakit zahartu eta gero lehengo istorio zaharrak berritzen hastean irakurlea asperrarazteko arrisku bizia daukadala. Baina ezin etsi dut inola ere Luis eta nire garaiko euskal musika

giroaz zerbaitxo esan gabe, Luisen irudia euskal kantugintza berriarekin lotzen baitut bete-betean holakoetan. Irakurleak barkatuko ahal dit luzatzen banaiz.

60ko hamarraldi hasiera hura ezagutu zuen edonork badakike oso urte bereziak izan zirela haiek euskalgintzaren alorrean. Urte zailak, baina aberatsak aldi berean. Pentsatzen jartzen naizen bakoitzean, zera datorkit burura behin eta berriz: orduan ere amak egindako umeak zirela, oraingo aukerarik ez bazen ere. Eta holaxe sortu zela milaka ekimen herri honetan.

50eko hamarraldiaren hondarretan, eta 60koaren lehen urteetan, hainbat herritako irrati txikien sortzea ezagutu genuen –Segura, Arrate, Tolosa, Loiola eta abar–. Eta liburu berriak argitaratzea, aldizkariak suspertu eta sortzea, dantzari eta txistularien lehiaketak antolatzea, abesbatzen eta otxoteen arteko zeingehiagokak, euskal kantuari irauli handi bat ematea, ikastolak sortu eta suspertzea, antzerki taldeak berritu edo sortzea... Mila ekimen, mila iniziatiba. Txikia baina handia den herri honek ez zuen etsi, ez zuen erdibidean gelditu nahi izan.

Gure historia txikiari begira jarrita, nekez ahatz daitekeen garai hartan lan asko egin zela esango dut. Norbait harrituko da gure irakurketaren nahasiaz, baina urte haietako data daramate oraindik ere gure etxeko apaletan dauden hainbat eta hainbat liburuk: *Arantzazu, euskal sinismenaren poema* (S. Mitxelena); *Euskaldunak* (Orixe); *Milla euskal olerki eder* (S. Onaindia); *Joanak joan eta Gorrotoa lege* (J. Etxaide); *Ama-bost egun Urgainen* (J.A. Loidi); *Maldan behera eta Harri eta Herri* (G. Aresti); *Literatur eskuararen inguruan* (A. Irigarai); *Peru Leartzako* (Txillardeggi); *Arranegi* (E. Erkiaga); *Unamuno eta Abendats* (S. Mitxelena); *Historia de la Literatura Vasca* (K. Mitxelena eta L. Villasante); *Bizkaiko aditz-erak eta Euskal gramatika* (Umandi); *Euskal Herriko ekonomiaz* (G. Ansola); *Sagardoaren graziya* (R. Artola, Antonio Zavalaren Auspoa sailean); *Quousque tandem* (J. Oteiza); *Vasconia* (F. Krutwig)...

Euskal musikaz

Euskal musikari dagokionez, gure kantuek bazuten inola uka ez zekiekeen tradizioa eta arrakasta hemen eta gure muge-tatik kanpo ere. Gure koruak, gure abesbatzak ezagunak eta txalotuak ziren nonahi.

Baina nik dakit ongi, euskal irratigintza hasi eta hemengo-tasunez jantzi nahiez hasi ginen garaian, zer-nolako eskasia eta ezina izan genuen, gure kantuen betikotasuna nolakoa zen kanpotik mila eratako berritasunak zetozkigun bitar-tean. *Itsasoan laño dago, Maritxu nora zoaz* edota K. Mun-giak eta K. Fagoagak kantatzen zituzten Iparragirrereren kantu

ederrak –*Ara nun diran, Zibilak esan naute, Gitarra zartxo bat-aspergarri egiten hasi zitzaizki-gun, edo erabat aspertuak ziren gure irrati-entzuleak. Eta halaxe hasi zen euskal kantugintza be-riaren mugimendu hura.*

Historia guztiak ez dira asko-tan kontatu edo uste izaten den bezala. Sarri esan edo idazten di-renak entzun/irakurrita, badiru-di euskal musika berria deitua-

ren guraso eta sortzaile-eskubide osoa talde bakar batena dela Euskal Herrian: 1966ko urtearen lehen hiruhilekoan sortu zen Ez Dok Amairu taldearena, alegia (harrotasunez gogoratuko dizut neu ere sortzaileen artean nintzela). Inork ez baitu uste, edo ez daki zerbait egin zuen besterik ere izan zela 1950-1960 aldiko egonezin larri hartan kantuen alorrean ere. Goraki esan nahi dut lehen ere behin baino gehiagotan esan eta idatzia: gure musika berriaren fenomeno ez dagoe-la talde bakarraren merituetan, ingurune eta giro oso baten eraginean baino.

Ez da sekula ahaztu behar orduko «izan direlako gara, eta garelako izango dira...» esperantzazko oihu/aitormen hura.

Badirudi euskal
musika berria
deituaren guraso eta
sortzaile-eskubide osoa
talde bakar batena
dela: 1966an sortu
zen Ez Dok Amairu
taldearena, alegia

Aurretik ere lan asko egin zelako bildu ginen lanera aipatu urte haietan. Eta zerbaitxo egin genuelako etorriko ziren ondoren etorri direnak ere, agidanean.

Apaiz buruzuri bat

Euskal kantu berria deitu denaren sailera bilduz, Nemesio Etxaniz apaiz zenaren aipamena egitetik abiatu behar dugu, ezinbestean eta nori berea emanaz. Huraxe baitugu lehenengo euskal antzerkiaren sailean eta gero kantugintza berrian lana serio egiten hasi zen eredu ederrenetakoa.

Euskal literatura eta antzerkia lantzetik hasi zen, herri xumearen bihotzeraino heldu nahita. Poesia zerbait baino gehiago landu zuen, bere modura; baina kantuzale porrokatua izaki, *Kanta-kantari* liburuxka (Azkoitia, 1951) argitaratu zuen, gerra ondorengo urteetan sortutako kantu mordoxka bilduz. Adibidez, ordukoxeak dira *Anttoni eta Antton* (Lourdes Iriondo eta Xabier Lete), *Solferino itsua* (Enarak seminarista taldea), *Alargunarena* eta beste. Kantuak egin, moldatu eta kantatu nahi zituzten guztien eskura jarri nahi zituen aipatu liburuaren bidez.

Kezka eta sentiberatasun berezia zuen Etxanizek kantu berriekiko:

Modako kantu guztiak erderaz bakarrik entzuten genituan. Ikusia zegoen orrela jarraitu ezkerok gure izkuntza atzeraka joango zala gaztediaren aotan. Arrisku ori guregandik galtzeko, euskaraz ere kanta berriak sortu zitezkeela bururatu zitzaigun oraintxe amasei bat urte...

Horrelaxe sortu zuen *Kanta-kantari* liburuxka, hogeita hamazazpi euskal kanturekin. *Txotis, pasodoble, tango, rumba, txa-txa-txa* eta aldi hartan modan zeuden beste erritmo kanpotarrak oinarri hartu eta letrak prestatzen saiatu zen buru-bihotz, gaztedi euskaldunak onartu eta kantatuko zituen esperantzaz. Bere ustez, «mitiñak baiño askoz geiago egin dezakete euskarazko kantu egokiak noraezean dabilen gaztediari errizaletasuna biotzean txertatzeko».

Poesia egin, forma klasikoan egiten zuen hark; baina edo-nork abesteko moduko hitzak ziren, 1958-1959an herri handietako aretoetan¹ ematen ari ziren film honenak bezala:

*Kwai ibai gaineko zubia*¹

Danga! Etxetik urruti.
Danga! Etsai begipean,
emen naukazu, maite,
zubi bat jaso nairik lanean.
Danga! Etxetik urruti.
Danga! Txistuka bidean,
zure begi gozoen
argia dedala biotzean.
Ai, nere maite,
zu noiz ikusiko
emen nabil ametsetan,
zure izena adituaz
basamortuko aide onetan.
Aisa, dijoa Felisa.
Aisa, txori baten gisa...

Beste batean honako *txa-txa-txa* hau ere moldatu zuen, adibidez:

Txa, txa, txa...
Gure neska motxa.
Nun da gure neska motxa,
zintzilik bere mototsa?
Argi du begi zorrotza;
pozik dakar gaur biotza.
Txa, txa, txa...
pozik daukat biotza.
Txa, txa, txa...
Gure neska motxa.
Ai, ai, gure neska motxa!
Moztu diote mototsa;
illun du begi zorrotza,
eta negarrez biotza.
Txa, txa, txa...
Negarrez daukat biotza.
Txa, txa, txa...
Moztu diote mototsa.

Lourdes Iriondo eta Xabier Letek onartu eta kantatu zuten bere *Anttoni eta Antton*; eta Mutrikuko Txairo bikoak grabatu honakook, beranduago:

Berandu dek, berandu,
ire bizitzan egin ditukan
gaiztakeriak zuritzeko.
Berandu dek, berandu,
ire okerren kalte aundiak
orain damuz garbitzeko

Langile-etxetan ire jornalak
gosea zabaldu zian;
irean berriz, aisa ziñaten
gizentzen irabazitan.
Langile-aurrak gaiso ituan
gosetearen azpian

Berandu dek, berandu,
ire kaltea konpontzeko.
Berandu dek, berandu
osasuna berritzeko...

Eta beste hau:

Ana,
auxe da lana!
Zu gabe gozakaitz det dana.
Jana eta edana
kaltegarri ditut, laztana.
Ana, Ana...
Usoak joan dira egoaldera
kabi berriren bat an bilatzera,
maitasun galduak aztutzera.
Lañoak aizetan dabiltz
bide luzeak egiten,
biotz isillen malkoak
ez ditu iñork jakiten.
Ana, Ana,
negarrez urtu naiz dana.
Edanari nago emana.
Atoz, ai, neregana
Atoz, bai, Ana.

Kritika zorrotza egin zioten don Nemesiori. Esan ohi zuen Donostiako *Círculo Cultural* batera gonbidatu zutela behin batez euskal musika eta kantuari buruzko hitzaldi bat eman zezan, eta luze-zabal hitz egin zuela bere iritzia emanaz. Handik gutxira:

— Nola artu zintuzten itzaldi artan? —galdetu zion kazetariak, eta berak, oso goibel: — Donosti'ko Circulo Cultural'ean entzunarazi ziranean kanta berri auek, batzuek parrez artu zuten, xelebrequeri bat bezela; ta beste batzuek, aitarenka asi ziran, orrelako kantak euskal-itzez jaztea euskara kutsatzea eta zikintzea zala-ta. Orduko asmoak bere ondorena izan du orain urte batzuen buruan, eta gazte oiek esnaera berria eskeiñi diote gure izkuntzari, euskara kanta berrietan nagusi agertuaz. Au da gertaera, ta gertaera pozgarria euskaltzale guzientzat².

Harekin egindako bilerak/elkarrizketak gozo eta aberatsak ziren. Luzeak, baina inoiz ez aspergarri. Beti ekarriko zuen tango edo pasodoble berriren batentzat egindako letraren bat, lagunei sentimendu handiz kantatu eta gero iritzia eskatzeko. Letra xeble samarrak inoiz, irri eragiteko intentzior eginak. Bestetan, serioak, tango bati zegokion drama barru-barruan zeramatenak.

Plazatan nahiz aretotan kantatzen hasi ziren gazteei kritika egiten ere saiatu zen. Baina kritika baikorra beti, onbera eta gozoa, gure artean ezohikoa izan den moduan.

Garai hartan egindako elkarrizketa batean honela zioen kantari berriei buruz:

Oso ondo ari dira gazteak, oso ondo. Baiña kantatu bakarrik egiten dute, oso lotuta ikusten ditut, askatasunik gabe. Ez diote kantuari abesti berriaren estilo eta mimika ausartarik eransten, eta entzule gazteak orixe nai du. Bestalde, letra asko arlote samarrak dira, musikarekin ondo josi gabeak. Ala ere, erdarazkoak baiña obe dira guretzat. Eta akats au konpontzeko, olerkari eta kantarien arteko batasun bat lortzea ona litzake. Baiña bitartean, segi aurrera, gazte maiteok!

La Familia Trap de Bilbao

Izen hori zeraman fama handiko filma 1958an aurkeztu zen Bilbon lehenengo aldiz, eta sekulako arrakasta izan bide zuen. Hori zela-eta, 1959ko otsailaren 12ko *Gran Vía* aldizkari bilbotarrean A. Amestoy kazetariak egindako idatzi luze batean irakur daitekeenez, *La Familia Trap de Bilbao* izengoitia ezarri zieten launaka (lau anaia) eta zortzinaka (zortzi neba-arrebak) kantatzen zuten Robles-Arangiztarrei. Ez dakit deitura horrek grazia handirik egin zien, Ugutzek behin esan zidanez. «Haiek zazpi bakarrik ziren, eta gu berri zortzi gira».

Dena den, euskal musikaren mugimendu hura aipatzen dugun bakoitzean, gure adiskide Paulo Iztuetak askotan eskatu izan didana aitortuko nuke aurrera egin baino lehen. Alegia, garai hartako (1957-1958) euskal kantugintza berriaren mugimendua Bilbon edo Bizkaian hasi zela beste inon baino lehenago.

Arrazoi du berastegitarrak. Garaitsu hartan, Bilbon eta Zeberio aldean euskararen eta euskal musikaren aldeko kontzientzia suspertu nahi zuten taldeen ahalegina nabaria baitzen. Peñatarrak, X. Gereño, Bengoa Zubizarreta, Kintana, Aresti eta beste, kantaldiak, txistularien kontzertuak, otxoteentzako sariketak, idatz-lehiaketak eta abar antolatzen hasita baitziren buru-bihotz.

Jaialdi haietako asko Bilboko itsuen elkartearen alde, zirku zaleen elkarteari laguntzeko, Bilbo eta Bizkaiko gor-mutuen elkarteari babesa emateko, edota beharrean zen familiaren bati laguntzeko antolatu ohi ziren. Gabon-Eguberri jaietan, Errege-egunean eta hola egiten ziren jaialdiak, egun horiek ondo etortzen ziren-eta baimenak lortzeko. *Delegación de*

Garai hartan, Bilbon eta Zeberio aldean euskararen eta euskal musikaren aldeko kontzientzia suspertu nahi zuten taldeen ahalegina nabaria zen

Información y Turismo-ko ordezkarien oztopoak gaintze-ko modu bakarra horrelakoxe aitzakiak izaten ziren, orain askori xeble samarra irudituko bazaio ere.

Robles-Arangiz zortzi neba-arrebek dantza egiten zuten, eta, behar zenean, baita kantatu ere Bilboko nahiz Iparraldeko jaialdietan. Talde bikaina zen dantzan, kantatzen, txistua jotzen nahiz antzezleri. Launako bi talde egiteko gai ziren. Batetik, Enarak laukoa (Edurne, Garbiñe, Gizane eta Maitane); eta, bestetik, berriz, Soroak laukoa (Alatz, Irkus, Iker eta Ugutz). Eta maila handiko edozein jaialditarako gai ziren.

Inoiz edo behin Euskal Herriko mugetatik kanpo ere joan ziren, eta jende handiarekin programatu zituzten, orduko kronikek esaten dutenez. André Dassary *chansonnier* famatuarekin kantatu zuten Frantziako hiriburuan. Baita Luis Mariano irundar famatuarekin ere inoiz.

Beren ahaleginaren lekukoa utzi nahi eta 1961ean disko txiki bat argitaratu zuen Soroak laukoak, zendu berria den Ximun Haranek Baionako Euskal Museoan egindako grabazio batez baliatuta.

Inork gutxik aipatu izan badu ere, euskal kantugintza berrian emandako urratsik goiztiarrenetakoa huraxe izan zen, seguruenik.

1960an Nafarroa Behereko Arboti-Zohotan egin zen Euskaltzaleen Biltzarrean kantaldia eman zuten Robles-Arangiztarrek eta Txabi Villaverdek, eta ahoa bete hortz utzi zuten hango entzulegoa. Itxura denez, baita hango entzuleen tartean zegoen Mixel Labegerie mediku jauna bera ere, hala esan baitzien jaialdia amaitu eta laster: «Bai, azkenean begiak ideki dizkidatzue. Horretxen bila nenbilen aspaldian, hauxe da nik nahi eta behar nuena».

Kritika larriak ere izan zituzten; baina denetan bitxiena (tentelena) 1960ko azaroan *Enbata*-n azaldu zen hura, seguruenik: «Soroak talde hau hereje hutsa al da, ala tontoak dira? Ondo kantatzen dute, bai, baina ez da gurea hor dabilten *guitarra española* hori» –idatzi zuen kronikariak–.

Iparragirrerenak askoz ederragotzat zituen, ez zekien-eta nonbait hark ere ez dakigu nongo gitarra izan ohi zuela lagungarri.

Bilbon, Parisen, Bruselan, Anberesen, Liejan, Ganten, Bournen eta abar izan ziren, euskaraz kantatu eta txalo eta aipamen asko irabaziz.

Horiek eta beste meritu artistikorik ere gogoratu beharko genuke *Bilboko Familia Trap* hari buruz, baina bego horretan gaingiroki egindako kontaketa.

Mixel Labegerie

60ko hamarraldiko euskal musika giroa aipatzean, mediku jaun kantari honen ekarpena oso goian jarri behar da, bakarrik eta gitarra baten laguntasunez azaldu zen lehenengo kantaria izan baitzen, 1964-1965ean.

Ez genuen haren berririk harik eta Piarres Lartzabal jaunak Baionako Goiztiri diskoetxean egindako disko txikia eskura ekarri zigun arte, Irunen bilduta. Ez zuen eman argitaratze urtearen berri zehatzik –horrela egin ohi zuten gehienetan Bidasoaz haraindi egiten ziren grabaketetan, zentsuraren beldurrez edo.

Lehenengo disko hura, inon saltzen jarri baino lehen, 1965eko Aberri Egunean Hazparnen banatu zuen Labegeriek, bere lagunik maiteenen artean. Baina haren albistea lasto eiharretan sua bezala zabaldu zen, eta berehala heldu zen Hegoaldera ere, ezkutuka.

Guztiz kantu harrigarri xarmantak iruditu zitzaizkigun. *Gazteri berria*, *Ezkilaren kanta*, *Gure astoa Balaam* eta *Gatua Pitxitxi* bildu zituen lehengoan. Bigarrean, berriz, *Haurtxo haurtxoa*, *Primaderako liliak*, *Gudari euskaldunaren kantua* eta *Bakearen urtxoa*.

Nola bata hala bestea urratzeraino entzun eta entzunarazi genituen, baina ez genuen izan irratiz emateko ausardiarik, bakarren bat izan ezik; Fraga Iribarne gogor eta setatsuaren begiradapean zegoen *Ministerio Español de Información y*

Turismo-ko zentsurak ez zukeen inola onartuko. Ez genuen besterik behar, handik laster egin zuen bezala, Loiolako irratia itxi eta isilarazteko!

Gitarra soil baten laguntasunez kantatu zuen Labegeriek, gaur egungo teknika baliabiderik gabe, otzan-otzan. Hala ere, sekulako arrakasta izan zuen.

Lourdes Iriondo

Kronologiari jarraituz, beste izen bat aipatu behar dut, harri-
garrria izan baitzen Lourdes Iriondo urnietarraren ager-

Lourdes Iriondo
1965eko maiatzean
Loiolako Herri Irratian
egindako grabaketa
bati esker eman zen
ezagutzera. Sekulako
arrakasta izan zuen

zteza. Bere aitak opari egindako gitarra hartu galtzarbean, eta Mª Paz Urbietta eta Cecilio Espada irakasleekin ikasitakoan oinarrituta, bakarka kantatzen hasi zen lehenengo emakumea izan zen.

1965eko urte hasieran Andoingo ikastolaren alde, eta geroxeago Tolosan, Billabonan eta Aizarnan emandako jaialdien ostean, 1965eko maiatzean Loio-

lako Herri Irratian egindako grabaketa bati esker eman zen ezagutzera. Eta sekulako arrakasta izan zuen... Lore ederrik ere jaso zuen: «Aingerua ematen du», idatzi zuen T. Garmendiak; «Euskal Herriko Joan Baez» (L. Iriondo), «Euskal Herriaren nobiya» (G. Aresti), «Ez Dok Amairuren egiazko musa» (J.M. Iriondo), eta abar.

Dozenaka jaialdi eman zuen Gipuzkoa eta Bizkaiko herrietan zehar, 1965ean, Ez Dok Amairu taldea sortu baino ondotoz lehenago. Hala ere, eskatzen zioten herri guztietara iritsi ezinda ibili zen, udazken hartan *Zeruko Argia*-n egindako elkarrizketa batean esan zuenez.

Gogoan dut Aizarnako jaialdiaren ondoren –maiatzak 7, astelehena– irratian grabatutako kantu haiek –*Absenten dizut, Jauna; Haurra seaskan; Arren, Jauna; Amatxo*

laztana– zer-nolako arrakasta eta itsumena sortu zuten gure entzuleen artean. Astearte goizean hasi ginen erabiltzen, eta handik aurrera ez zuten deskantsu handirik izan.

Mikel Laboa

Bagenuen entzutea Mikel Laboa zeritzon gazte bat kantari hasia zela, lehenengo gazteleraz eta gero euskaraz. Baina ez genuen haren ezaguerarik izan harik eta bere *Azken* izeneko disko ttiki eder hura eskuratu genuen arte, 1965eko uztai-lean –oraindik ere prezio eta guzti gordeta dugu diskoa–. Bartzelona eta Zaragoza artean zebilen Mikel medikuntza ikasketak egiten, eta lagunarte giroan saio batzuk egina omen zen, esan zigutenez.

Baionako Goiztiri etxean egin zuen bere lehenengo disko ttikia. Horrek ere ez dakar argitaratze datarik, baina noiz argitaratu zen jakiteko, begiratu 1965eko abuztuaren 1eko *Zeruko Argia*-n egindako elkarrizketa, nik esandakoak aski ez balira:

Duela egun gutxi, diska berri bat entzun nuen, Mikel Laboaren lehen diska. Abeslari gazte onek aintziñako abestiekin osatu du bere eresorta. Bainan aren abesteko erak eta gitarraren akordeak, soinu zaharrak esnatu bakarrik ez baizik eta gaztetu egiten ditu, era ontako aide berri bat ematen die: *O Pello Pello*, *Aurtxo tikia*, *Bereterretxen*, *Amonatxo* kanta zaharrak kantatu ditu aire berria emanetz...

Egia esateko, oraintxe ere gustura entzuten dugun diskoa da *Azken* deitu hori. Eta, harrigarria: Soroak lauhoak aspaldi hasitako bidea aipatzen zuen elkarrizketan eredu bezala.

Gipuzkoa eta Bizkaian

Ez dut uste *La Voz de España*-k eta Miguel Vidaurrek euskaraz kantatuko zuten ahots berriak suspertzeko asmoz antolatu ohi zutenik, baina Donostian egin zen «Concurso de artistas noveles» lehiaketa hartan izen berriak agertu ziren,

halabeharrez. Baten batzuk euskaraz kantatzera ausartu ziren. Eta hantxe ezagutu genituen, besteak beste, Benito Lertxundi eta Joxe Antonio Villar, adibidez (1965).

Halaxe animatu eta grabatu genituen irratian, gero, Benito Lertxundi, Joxe Antonio Villar, Lourdes eta Xabier, Aizpuru-txora apaiz heldu zen Julian Lekuona gaztea, Idoia eta Loli donostiarrak, Galdos eta Madina, Unai hirukoa eta Johny Deabru azpeitiarrak, Natxo de Felipe, Ondarroako Argoitia neba-arrebak eta Beti Alai taldea, Bergarako Urretxindorrek eta Ameslariak, Itsasondoko Ezeiza anaiak, Ormaiztegiko Anaiak hirukoa, Oskarbi taldea, Legazpiko Itxaropen eta Zaigor hirukoak, Imanol Lartzabal, Amaia Zubiria, Izukaitz, Koska, Gorka Knörr, Bittor Egurrola, Estitxu (Robles-Arangiztarra), Maite Idirin, Yon Libarona, Joxe Mari eta Mikel usurbildarrak, Aitor Badiola, Ordiziako Yoloak, Soraluezko Trio Nubay, Oromiñoko Epetargiak, Elgoibarko Lurgabe, Zorion Egileor, Bizkaian sortu eta gutxi iraun zuen Herrikoi taldea eta al dakit nik beste zenbat holako kantari.

Bizpahiru kantu ikasi eta euskaraz kantatzeko gai zen edonor onartzen genuen guk irratian kalitateari asko erreparatu gabe, gure entzuleek ez zuten gehiago eskatzen-eta.

Iparraldeko kantu giroa

Diktadura biziaren pean bizi ginenok baino askatasun gehixeago zutela irudituta, kantu giro berezia zen Iparraldean 1960 hasiera garaian Filipe Oihanburuk eta Polentzi Gezala txistulariak sona handiz zuzendu eta bazterrik bazter handikiro ibili zen Olaeta talde ezagun eta goraituaren, Donibane Lohizuneko Arrantzaleak abesbatzaren eta abarren artean –beti ere kantari ederrak dira Iparraldeko anaiak–. Haiiek ere talde klasikoak ziren kantatzeko orduan, baina bazuten zerbait gure taldeetatik bereizten zituena. Eta gogor eta sarri astintzen genituen irratian haien grabazioak, zerbait behar eta saioak gozatu eta euskalduntzeko.

Giro horren ondorioa izan ziren ezbaierik gabe geroxeago ezagutu genituen Manex Pagola, Etxamendi eta Larralde, Pantxike, Peio eta Pantxoa bikote bikaina, Guk taldea...

Dantzalekuetan euskaraz

Apaiz buruzuriaren amets eroak egia bilakatu ziren 50-60ko hamarraldien muga inguru hartan. Ordura arte apenas, baina zenbait dantzalekutan gehienetan erdaraz kantatzen zen; baina atzerritik heltzen ziren kantuak euskaraz agertzen hasi ziren aldizka, Joan Mari Lekuona eta bere anaia Julianek itzulita askotan. Dantzalekuetara hurbiltzen zirenak –ez beti gazteak–, euskaraz dantzatzen ziren tarteka-marteka. Eta fenomeno horrek eragin handia izan zuen euskal kantu berriaren sorkuntzan.

Dantzaleku horietako eredurik bereziena Zarauzko Naya dantzalekua izango zen, seguruena; izan ere, Urkiolako San Antoniok berak baino mutilzahar-neskazahar gehiago uztartutako dantzalekua izan zen hura, esaten dutenez. Seriotasunez lagun baten bila zebiltzan asko han elkartzen omen ziren.

Imanol Urbietta zen Naya dantzalekuko orkestraren zuzendari eta arima; eta Donato Larrañaga herritar gaztea kantari. Tarteka, Oleskariak talde bikaineko kantari Luis Amilibia, Paxo eta abar ere bai.

Aldi berean, Bergarako Ariznoa ere aipatu behar dugu, noski. Zarauzko dantzalekuan bezalaxe, han ere euskaraz laguntzen baitzion orkestrari Joxe Antonio Villar txantxikutarrak, *Arratsa Moskun* bezalako kantuak gozo-gozo emanaz, dantzan ari zirenen pizgarri. Iparragirreraren kantuak ere tartekaten zituen aldian behin, erritmoa aldatuz.

Dantzalekuetara hurbiltzen zirenak euskaraz dantzatzen ziren tarteka-marteka. Eta fenomeno horrek eragin handia izan zuen euskal kantu berriaren sorkuntzan

Aipatutako horien ondoren etorri ziren erromeria eta dantzalekuetan harrera ederra izan zuten beste batzuk ere. Ezagunenak, seguru asko, Egan taldea eta Xabier Saldias –oraindik ere bizi den taldea, oker ez banago–, Akelarre eta Xabier Madina azpeitiarra, Azkoitiko Beti Alai eta abar.

Bilbon eta Bizkaian ere baziren holako dantzalekuak 60ko hamarraldian. Ezagunena, eta orain gogoan dudana, Gernikako Naikari talde ezaguna.

Ez dakit hark nahiko zukeen bezala, baina apaiz buruzuriaren ametsak egia bihurtu ziren 1960 hasiera aldean, neurri batean behintzat. Eta hartara animatzen zen gaztediak euskaraz dantza egiteko aukera izan zuen, gutxienez ere.

Otxoteen lehiaketak

Aspaldi hartu eta gordetako oharrak zuzenak badira behintzat, 1962an egin zen otxoteen lehenengo sariketa handi eta entzutetsua Euskal Herri mailan. Eta zerbait berria baitzen hura ere, zeresan eta esperantza handiak sortu zituen lehiaketa hark gure kantutegiaren berrikuntzarako.

Lurralde lurralde egin ziren lehenengo kanporaketak; eta azkenengo jaialdia Bilbon egin zen –bertsolariak ere alde horretara jotzen dute orain agerraldirik handienak egiteko–, igande eguerdi batez, Albia areto bikaina lepo hezurreraino beteta, 1964tik aurrera hiru urtez Bilbon egin ziren *Concurso de la canción vasca* lehiaketa haietan bezalaxe.

Bizkaiko *Información y Turismo*-ko delegatuak eta gobernadore zibilak berak ere oztopo larriak jarri bide zizkieten antolatzaileei, baina onez burutu zen orduko ahalegina.

Beste sariketa askotan garaile izan zen Oñatiko Irrintzi, Gernikako Bogamazua, Donostiako Gaztelupe, Zornotzako Zornotza, Sestaoko Beti Maiteak, Lutxanako Gaztiak, Zarauzko Oraindik, Donostiako Izengabea, Iruñeko Zortziak, Aramaioko Aramaixo, Bilboko Bilbotarra eta Iruñeko Itxaso zortzikoak neurtu ziren zein baino zein. Iruñeko Itxaso taldeak irabazi zuen urte hartakoa.

Irratiari zegokigunez, azkenengo jaialdi erraldoia zuzenean emateko aukera izan genuen, nahiz eta aretoko aurkezpenak gazteleraz egin zituzten, ordura arteko ohitura gaiztoari jarraituz, eta jaialdia transmititu zuten beste komunikabide batzuen eskariz edo. Hala ere, eskerrak guk batere maite ez genituen Txomin del Regato edo Pello Kirten ez zituzten jarri aurkezle.

Kantu guztien letrak Gipuzkoako *Delegación de Información y Turismo* etxera eraman behar izan ziren aldez aurretik, bertsolarien gaiak eraman behar izaten ziren bezalaxe.

1962an hasi ziren otxoteen arteko lehiaketetan azkenetako handik hamar urtera, 1972an, Zangozan (Nafarroa) egin zen, lurralde horretako sei talde lehiatuz.

Hedabideen jarrera

Urak joan eta gero, baina esan nahi nuke hauxe ere. Euskal musika eta kantuak izen eta harrera ona duela gaur egun, baina noizbehinka atzera begiratu eta aldi hartako hedabideen jarreraz gogoratzean lotsa beltza datorkigula gogora.

Euskaingintzak oro har, eta euskal musikak bereziki, ez zuen izan tarte txikienik ere irrati/telebista eta hedabideetan. Ez jakin goitik halaxe agintzen zietelako hala horrelaxe pentsatzen zutelako izango zen.

Hala eta guztiz ere, Gipuzkoa eta Bizkaiko Herri Irratien jarrera –Iruñekoarena ez– oso bestelakoa izan zen gutxienez.

Egun ilun eta gogorrak sufritu behar izan zituen Euskal Herriko edozein kultur espresioak garai korapilatsu eta zail hartan. Eta euskal kantugintza berria ez zen hortik salbatu, gaur hori aitortu nahi ez duen etorri berri asko bada ere gure artean. 🌸

Oharrak

1. Gabirian eman genuen antzerki saio baten deskantsu denboran kantatu zuen D. Nemesiok, 1958an, lehenengo aldiz, Pierre Boulleren nobela baten arabera David Leanek zuzendutako filmeko musikaz.
2. «Kanta berri jaialdiak», *Zeruko Argia*, 1966-01-30, 5. or.